

Tiden, arbejdet og børnefamilien i den moderne velfærdsstat

Nina Smith og Klaus Petersen

Ethvert Samfund maa bygge paa det ordnede Familielivs Klippegrund.
(K.K. Steincke, 1922)

Problemet

Orla Borg, journalist på Morgenavisen Jyllands-Posten, fortæller den 15. januar 2004 om Anettes verden. Anette er maskinarbejder og gift med Kim, der kører slamsuger. Hver morgen står hun op kl. 5.20. Inden hun tager af sted på arbejde, vækker hun børnene og sin mand. Han giver børnene morgenmad og pakker deres tasker med madpakker. Kl. 6.45 afleverer han dem i børnehaven og kører på arbejde. Kim er først hjemme ved 18.30-tiden. Inden han kommer, har Anette omkring 16.45 hentet børnene, været i »Dagli« Brugsen, forberedt aftensmaden og sat en vask med mudrede flyverdragter over. Efter aftensmaden hjælper Anette og Kim hinanden med at rydde op, putte børn, vaske mere tøj og gøre lidt rent.

De er tilfredse med deres tilværelse, men siger samstemmende, at de mangler én ting: Tid. »Jeg ville gerne have, at jeg kunne bruge noget mere tid sammen med børnene. Det er jo længe, de bliver passet ude. Og nogle gange står Mads ude ved døren og venter, når de bliver hentet som de sidste den dag. Det kan også være svært at få fri til at tage dem med til skoletandlæge midt på dagen«, siger Kim.

Anette er enig: »Det er svært at nå hjem til kl. 14, hvis Daniel en dag skal være med i et skuespil i børnehaven. Der er ikke noget, der

hedder deltid i mit fag. Jeg kan godt få fri til at nå hen i børnehaven til forældrekaffen og skuespillet, men så skal jeg møde klokken fem i stedet for klokken syv. Det gør jeg så, for vi skal passe begge dele. Sådan er det jo«.

Mange danske børnefamilier oplever de samme problemer som Anette og Kim. Der er problemer med at få tiden til at slå til. Både på det helt individuelle og det samfundsmæssige plan kan man frygte for familien som en socialiserende og velfærdsproducerende enhed med dette voksende tidspres.

I 1999 offentliggjorde den daværende regering en publikation, der hed »Arbejde og Service«. Den slog fast, at finansieringen af velfærdssamfundet afhænger af, hvor meget vi arbejder. Hver arbejdstime har betydning ikke kun for den enkeltes muligheder for privat forbrug, men også for skattegrundlaget og dermed for hvor mange ydelser og hvor god en service den offentlige sektor kan tilbyde. Arbejdsindsatsen er, sagde regeringen, det klareste udtryk for den økonomiske opbakning til velfærdssamfundet.

Det sætter os i et dilemma. De fleste børnefamilier, hvor begge hver dag går på arbejde, kan sikkert nikke genkendende til historien om Anette og Kim. Vi vil gerne have mere tid til rådighed, men mange af os ser ikke sammenhængen mellem de individuelle ønsker og mulighederne for at fastholde velfærdssamfundet, som vi kender det. Det gør Kim og Anette. De er mønsterdanskere, hvis man med en mønsterdanser forstår den, som indser, at vi ikke kan fastholde velfærdssamfundet, hvis vi ikke arbejder og betaler skat. »Vi betaler vores skat – Kim gør det med glæde, og jeg gør det uden brok – for vi synes, at velfærdssamfundet giver os noget igen. For eksempel kan alle blive behandlet på et sygehus, uanset om det er en direktør eller en arbejdsløs«, siger Anette.

Det danske velfærdssystem er finansieret via skatter, og derfor har Danmark et relativt højt skattetryk. Der er, viser mange undersøgelser, stor folkelig opbakning bag velfærdsstaten og for så vidt også en vilje til at betale de skatter, der følger med. Men den reelle opbakning hænger faktisk sammen med, hvor meget vi er villige til at arbejde.

Og her er det ikke kun børnefamiliernes ønske om mere tid til børn og familie, som presser på. De høje skatter betyder også, at fritid umiddelbart bliver mere attraktiv. Den er skattefri. Når den enkelte afkorter sin arbejdstid, er det kun det reducerede private forbrug, der træder synligt frem; men den enkelte fravælger ved øget fritid også

en del af sin egen individuelle skattebetaling og dermed de kollektive muligheder for at drage nytte af den offentlige sektor. Det er den indirekte konsekvens, som først bliver synlig, når mange gør det samme. Det kan være nok så forståeligt, at den enkelte gerne vil have mere fritid: Kortere arbejdstid, længere ferier, tidlig tilbagetrækning; men så er det ikke helt let at sikre de offentlige indtægter, der skal til for at finansiere den offentlige velfærdssektor. Den onde cirkel omkring finansieringen fortsættes og forstærkes yderligere på længere sigt, hvis det tidsmæssige pres på børnefamilierne afspejler sig i fødselstallet. Det er denne onde cirkel, som skal brydes.

Spændingsfeltet

To af de store temaer i diskussionen om fremtidens velfærdsstat er derfor, om vi har råd til at finansiere den, og om det er muligt samtidigt at skabe en bedre situation for børnefamilierne. Som oftest diskuteres de to problemer hver for sig. Der tages sjældent højde for sammenhængen.

Finansieringsdiskussionen handler i høj grad om, hvordan globalisering, flere ældre, færre erhvervsaktive, kortere arbejdstid og kortere arbejdsliv truer med at forøge byrden på de erhvervsaktive så voldsomt, at det frister dem til yderligere reduktion i arbejdsudbuddet eller – i et mere internationaliseret samfund – til at dampe af til udlandet, hvor de højtuddannede kan profitere af deres uddannelse med en væsentlig lavere beskatning.

Bekymringen for børnefamiliens ve og vel diskuteres hyppigt med udgangspunkt i den daglige konflikt mellem arbejdslivet og familielivets krav – ofte med fokus på de særligt udsatte grupper af børnefamilier (typisk den enlige forsørger uden eller med lavtlønsarbejde). Sættes børnefamilien under alt for stort tidsmæssigt pres vil det ikke bare gå ud over fødselstallet, men også påvirke såvel børns som forældres velfærd. Og familien er som velfærdsproducent en helt central del af velfærdssamfundets funktion – både med hensyn til den daglige pleje og tryghed samt til forebyggelse af sociale problemer.

I dette debatoplæg vil vi diskutere de to udfordringer til velfærdsstaten i sammenhæng. Vil man fx mindske presset på børnefamilierne, ligger en række hurtige snuptagsløsninger på politikernes flade hånd: længere barselsorlov, forhøjet børnecheck o.l.; men disse og beslægtede løsninger kan på længere sigt medvirke til at mindske det samlede udbud af arbejdskraft. Og der er rigeligt med prognoser, som netop peger på faldet i arbejdstid som velfærdsstatens store fremtidige ud-

fordring. Derfor synes der at være en umiddelbar modsætning mellem familiens og det samfundsøkonomiske behov. Tid er blevet den knappe ressource.

Modsætningen behøver dog ikke at være uløselig – men det forudsætter, at man i diskussionen om familien, arbejdet og tiden på samme tid må holde flere bolde i luften. I det følgende vil vi prøve at se lidt nærmere på de forskellige dele i denne diskussion; men lad os først kaste et blik på de to »problemer«.

Danskernes samlede arbejdstid

Den almindelige opfattelse blandt mange danskere er, at vi er et yderst arbejdsomt folkefærd; men samtidig giver de fleste danskere udtryk for, at de hellere vil arbejde mindre end have mere i lønningsposen. De ønsker sig mere tid til den del af tilværelsen, der ligger uden for arbejdslivet: Familien, børnene, fritidsinteresserne osv. Arbejdslivet er stressende, produktivitetskravene er store, og for mange er det svært at følge med både i arbejdslivet og på hjemmefronten.

Derfor står tidlig pension som en attraktiv løsning til at slippe ud af det daglige pres og stress. Den 6. ferieuge har været meget højt prioriteret på lønmodtagerside. Barselsorloven er lige blevet forlænget fra et halvt til et helt år. Og på flere overenskomstområder breder såkaldte »lønpakker« sig, hvor medarbejderne individuelt kan vælge mellem højere løn eller mere fritid ud over det overenskomstmæssigt aftalte.

Undersøgelser af danskernes tidsanvendelse viser, at nogle grupper på arbejdsmarkedet, især de højtuddannede, har en relativ lang arbejdsuge, der rækker ud over de 37 timer. Da det samtidig ofte er sådan, at højtuddannede gifter sig med højtuddannede, er der mange husholdninger, hvor begge ægtefæller har en lang arbejdsuge. Analyser – publiceret af Rockwool Fondens Forskningsenhed – viser, at den lange arbejdsuge især gælder børnefamilier, som naturligvis også har mange hjemlige forpligtelser på grund af børnene. Når man diskuterer muligheden for at øge udbuddet af arbejdskraft, er det næppe realistisk at tro, at det er denne gruppe, der kan spændes yderligere for.

Men ellers er det svært at finde belæg for myten om, at vi som befolkning samlet arbejder stadig mere. I 1911 arbejdede en industriarbejder ca. 2900 timer om året. Det var før 48 timers arbejdsugen blev indført, og antallet af ferieuuger var 0. I dag er den almindelige arbejdstid for en industriarbejder nede på omkring det halve, ca. 1600 timer, og samtidig er antallet af år, der arbejdes mellem uddannelse

og pension, blevet mindre og mindre. De unge forlader uddannelses-systemet relativt sent, og pensionsalderen er over de sidste årtier faldet betydeligt. Arbejdslivet er blevet kortere. Omvendt gælder det, at de fleste kvinder i Danmark nu efterhånden er fuldtids udearbejdende, modsat tidligere og modsat mange andre lande, hvor der stadig er mange husmødre eller kvinder med deltidsarbejde.

Figur 1 viser udviklingen i den aftalte og den gennemsnitligt faktisk arbejdede arbejdstid i de sidste 50 år af det 20. århundrede. Over denne periode blev den aftalte arbejdstid reduceret med knap 30 pct., mens den gennemsnitlige faktiske arbejdstid faldt med 33 pct.

Som antydnet blev faldet i den gennemsnitlige arbejdstid delvis opvejet af en kraftig vækst i arbejdsstyrken – ikke mindst på grund af kvindernes indtogsmarch på arbejdsmarkedet; men det var, som figur 2 viser, ikke tilstrækkeligt til at undgå et fald i det samlede antal udførte arbejdstimer. Antallet af arbejdstimer blev fra 1950 til 2000 reduceret med godt 16 pct. Det er en del af forklaringen på det stigende skattetryk.

Den almindelige opfattelse af danskernes arbejdsliv er imidlertid ofte meget anderledes. Mange har det billede, at »Mor« for 50 år siden typisk var en hjemmegående husmor, som passede de mindste børn og tog imod de større, når de kom hjem fra skole. I dag er »Mor« i de fleste tilfælde en fuldtids udearbejdende lønmodtager, som henter sine børn sidst på eftermiddagen i daginstitutionen.

Figur 1. Aftalt og gennemsnitlig arbejdstid i industrien

